

DISKUSIJA SU K. KATALYNU ARBA „ZUIKIS IŠ „PASAULIO ATVIRKŠČIAI“, KURIAM VISKAS ATRODO PRIEŠINGAI“

2013 m. pabaigoje pasirodė šių eilučių autoriaus monografijos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai Vilniuje. XVI a. krosnių rekonstrukcija. XVI a. koklių katalogas“ recenzentų prof. dr. Albino Kuncevičiaus ir dr. Kęstučio Katalyno recenzijos. Viena jų – skambiu pavadinimu „Išvirkščias pasaulis“ arba „Kuo baigiasi bandymai kinkyti vežimą prieš arklį“ (Katalynas 2013).

Gerbdamas leidinio „Lietuvos archeologija“ skaitytojus ir monografijos recenzentus šiame leidinio tome atsakysiu tik į K. Katalyno recenzijoje iškeltus klausimus, o kitame – į A. Kuncevičiui kilusius klausimus. Abu recenzentai – žinomi XVI a. koklių tyrinėtojai.

Monografija – gana didelės apimties, todėl suprantama, kad gerbiamas K. Katalynas, turėjęs jos rankraštį nuo 2011 m. vasaros, galbūt nespėjo jo įdėmiai perskaityti. Tik tuo galima paaiškinti daugelį recenzijos netikslumų. Recenzija prisodrinta recenzento pastebėtų, bet darbo esmės nekeičiančių, o dar dažniau – nebūtų smulkmenų, nepelnytų priekaištų, netikslaus citavimo ir t.t. Gaila, recenzento liko jo neaptarti ir neįvertinti pagrindiniai monografijoje sprendžiami koklių stratigrafijos ir chronologijos tikslinimo, taip pat tendencingai vertinami krosnių rekonstrukcijos pagrindimo klausimai.

Gerbiamas K. Katalynas nuėjo lengvesniu keliu, pasitelkdamas nekorektišką jo recenzuoto darbo struktūros palyginimą su pakinkytu arkliu paskui vežimą¹ bei „*Mundus Inversus*“ („Pasaulis atvirkščiai“) alegoriją. Priminsiu, ši alegorija žinoma ir iš XVI a. koklių serijos, vaizduojančios zuikius, medžiojančius šunis, kepančius medžiotoją ir t.t.

Todėl ir atsakymų tekstas pateikiamas pagal gerbiamo recenzento pasiūlytą „literatūrinį“ stilių. Kiekvienam recenzijos klausimui, o dažnai priekaištui, skiriama teksto dalis įvardijama literatūriškai ir lakoniškai.

Apie Joną – gerbiamas recenzentas nurodo šių eilučių autoriui, kad koklio su spėjamu Saksonijos kurfiursto Johano Išmintingojo portretu atradėjas yra Adolfas Tautavičius, o ne A. Kuncevičius (Katalynas 2013, p.349), ir tai pateikia kaip vieną pavyzdį iš daugelio neva darbe pasitaikančių neetiškumų, kurių net nesivargina išvardinti. Siūlyčiau gerbiamam recenzentui nepriekaištauti dėl to, ko nesu parašęs. Šį koklį, be abejo, yra suradęs A. Tautavičius. Tai yra žinoma net zuikiams iš „pasaulio atvirkščiai“, ne tik K. Katalynui. Monografijoje pateikiama koklio su, kaip manoma, Johano Išmintingojo portretu spalvota iliustracija su būtina nuoroda į ankstesnę 1992 m. publikaciją (Rackevičius 2012, p.95, pav. 81:1). Nerašoma, kad tai pirmoji, t.y. ankstyviausioji paskelbta iliustracija, priešingai, tame pačiame puslapyje yra nuorodos į anksčiau, 1969 m., publikuotas, tik, labai gaila, nespaltotas portretinių koklių iliustracijas. Monografijos įvade, ir ne tik jame, atskirai įvertinta A. Tautavičiaus darbo apie Vilniaus pilies koklius reikšmė (Rackevičius 2012, p.11).

Apie Pilypą – K. Katalynas (2013, p.350) pastebi, kad „...*vadinamosios „VI morfologinės serijos“ pagrindimas pakimba ore, nes remiamasi vien faktu, kad po XIX–XX a. vykdytų žemės kasimo darbų į Valdovų rūmų teritoriją pateko vienintelis koklis su portretu*“. Gaila, kad recenzentas nesuvokia, jog koklių serija – tai ne morfologinė grupė. Morfologinę grupę apibrėžia mažiau bendrų savybių nei koklių seriją. Vienoje morfologinėje grupėje gali būti dvi ir daugiau serijų, kurias dažniausiai jungia bendri puošybos motyvai, todėl siūlau cituoti korektiškai. Portretinio koklio radimo aplinkybės neturi nieko bendra su XIX–XX a. žemės kasimo darbais ir tik hipotetiškai gali būti siejamos su Radvilų rezidencija XVI a., buvusia į šį nuo Valdovų rūmų. Monografijos autoriaus aiškiai pasakyta, kad koklis į kultūrinį sluoksnį pateko XVII a. (3-iajame ketvirtyje?) tiesiant vandentiekį (Rackevičius 2012, p.95, 138, 461, 281, pav. 81:2, 273, 274, kat. nr. 2771, lent. 8:67, I/37 tipas).

¹ Tai gana simptomiška, nes gerbiamas recenzentas jau recenzijos pavadinime rašo, kad pakinkytas vežimas, o ne arklys. Tekste kartoja tą patį. Kaip galima kinkyti vežimą, žinoma tik gerbiamam recenzentui.

Recenzentas spėja, kad tai veikiausiai koklis su Heseno landgrafo Filipo atvaizdu (Katalynas 2013, p.350). Gali būti, nors tai ir kelia rimtų abejonių. Koklių su Heseno langdrafo Filipo portretu plokštėse jo skrybėlės plunksnos vaizduojamos jos kairėje pusėje. Darbo kataloge paskelbtame portretiniame koklyje skrybėlės puošmenų jos kairėje pusėje nematome. Taip pat plokštės reljefe nematome vešlių Filipo ūsų. Nors recenzentui, ir ne tik jam, įmanoma viskas – jei Filipo buvo moteris, tai galime sutikti su recenzento spėjimu.

Recenzentas nepastebi ar nenori pastebėti svarbiausio dalyko – monografijos ir krosnių rekonstrukcijos autorius nesiūlo LDKVR atkuriamų interjerų puošti XVI a. vidurio portretinių koklių krosnimis, o vienintelį portretinio koklio fragmentą priskiria atskirai morfologinei grupei todėl, kad jis dėl skirtingų morfologinių savybių nepriskirtinas nė vienai kitai morfologinei grupei. Ir tai yra korektiška, o recenzento nuomonė, kad morfologinės grupės pagrindimas ir vienintelis ją reprezentuojantis koklis pakimba „ore“, teisinga – juk jis nuo 2001 m. jau ne žemėje.

Apie Jurgį ir Mikalojų – K. Katalynas (2013, p.350, pagal Vitkauskienė 2006, p.72, 75, 78, 81), vedamas savo gilaus (?) įsitikinimo, teigia, kad „...*Jurgis Radvila apskritai neturėjo rūmų Žemutinėje pilyje, o jo sūnaus Mikalojaus Radvilos Rudojo rūmai buvo pastatyti (ne perstatyti) Žygimanto Augusto nurodymu tarp 1544 m. gegužės 10 d. ir 1546 m. lapkričio 6 d., statybas apmokant iš valstybės išdo ir prižiūrint valstybės pareigūnui pilininkui [horodničiumi]*“². Čia derėtų dar kartą pacituoti pirminio šaltinio teksto publikaciją ir recenzentui dar kartą paaiškinti, kas tekste parašyta ir kas neparrašyta². 1544 m. liepos 7 d. Kalėda atsiskaito Janui Liutomirskiui už iš jo gautus valstybės išdo pinigus, išleistus nuo 1544 m. gegužės 10 d., tarp jų – M. Radvilos Rudojo rūmų statybos reikmėms (Vitkauskienė 2006, p.130). Prieš tai autorės užrašyta ne tik šios, bet ir kitų šaltinio teksto vietų korektiška interpretacija bei statybų chronologija: 1544 m. gegužės 10 d. – liepos 7 d.; 1544 m.

lapkritis – 1546 m. lapkritis – M. Radvilos Rudojo rūmų, atraminės sienos ir kt. statyba; 1546 m. lapkričio 6 d. – toliau statomi M. Radvilos Rudojo rūmai ir kt.; 1548 m. toliau tvarkomi M. Radvilos Rudojo rūmai ir atraminė siena (Vitkauskienė 2006, p.78, 81–82). Taigi ar ši išdo ataskaitose pateikiama lakoniška informacija leidžia priėti prie toli siekiančių išvadų apie Pilies kalno V papėdės statinių raidą? Klausimas – retorinis.

Birutei Rūtai Vitkauskienei ir po šaltinių publikavimo liko neaiški M. Radvilos Rudojo rūmų statybos pradžia, jos mastai ir statybos pabaiga. Neaiški ir daugelio kitų dokumentuose minimų pastatų lokalizacija. Tyrėja tuo metu neabejojo, kad M. Radvilos Rudojo rūmai statyti jo tėvui kaštelionui Jurgiui Radvilai priklausiusiame sklype prie pat kalno (Vitkauskienė 2006, p.80). O gerbiamam recenzentui viskas aišku – rūmai pastatyti, o ne perstatyti, komunistinių „piatiletkų“ tempais³, per dvejus metus. Juolab kad nei monografijoje, nei ankstesnėse publikacijose niekur neužsiminiau apie Radvilų rūmų perstatymą XVI a. viduryje, 2009 m. rašiau apie valdos plėtojimą, o 2012 m. – apie rezidencijos plėtrą (Rackevičius 2009, p.46; 2012, p.79). XVI a. pradžioje statytą namą pakako išplėsti į P ir naujas sienas priglausti prie ankstesniųjų.

Monografijos autoriaus teiginys, kad M. Radvilos Rudojo rūmai statyti iš jo tėvo J. Radvilos paveldėtoje valdoje, dar (apie 1514–1515 m.) ativertoje mūro siena, recenzento vadinamas „anachronizmu“ (Katalynas 2013, p.350). Jei M. Radvilos Rudojo rūmai statyti XVI a. viduryje juos prišliejant prie ankstesnio mūrinio namo, išgriaunant dalį anksčiau statytos kiemo tvoros, gerbiamo recenzento nuomone, J. Liutomirskis turėjo parašyti, kad perstatomas Jurgio namas? Manau, kad užrašė teisingai – statomi rūmai kaštelionaičiui Mikalojui. Už išlaidų, skirtų 1541 m. mirusiam Mikalojaus tėvui Jurgiui, pateisinimą išdininkas būtų netekęs galvos jau 1544 m. Jei recenzentas apie archeologinius tyrimus mano, kad tai – tik turimos medžiagos dirbtinis įspraudimas į siaurus, dažnai labai

² Apie šių statybų iniciatorių šaltiniuose nekalbama, jis aiškus kol kas tik gerbiamam recenzentui.

³ Čia jaunesniems kolegoms turėčiau priminti, kad „išsivysčiusio“ socializmo metais buvo lenktniaujama, ir penkerių metų darbo planas „piatiletką“ buvo įgyvendinamas per trumpesnę laiką.

fragmentiškus rašytinių dokumentų chronologinius rėmus, reikėtų pamiršti ne tik natūros tyrimus, bet ir jų interpretaciją. Dar 2000 m. buvo paskelbta, kad Pilies kalno V atraminės ir koridoriaus sienos už Radvilos rūmų statybos sluoksnius, buvęs tarp jų, datuotinas XVI a. viduriu (Rackevičius 2000, p.354–355). 2006 m. rašytinių šaltinių publikacija to nepaneigė, o, priešingai, patvirtino. Radvilų rūmų R siena⁴ nuo koridoriaus sienos skiriasi kaip diena ir naktis⁵, todėl, recenzento nuomone, ankstesnių tyrimų „anachronistinės“ išvados neatrodo tokios jau pasenusios. Ankstesnių tyrimų metu nustatyta, kad ši siena statyta XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje (Kitkauskas 1989, p.165; Rackevičius 2000, p.354). Archeologinių ir dendrochronologinių tyrimų metu nustatyta, kad Radvilų kiemo tvora pastatyta 1514–1515 m. (Rackevičius 2009, p.50–51; 2012, p.79). Pro Radvilų kiemo vartus šioje sienoje link Vilnios išvestas medinis nuotekų kanalizacijos kolektorius statytas iš 1539–1540 m. kirstų medžių (Baubaitė ir kt. 2014, p.13). Taigi šie tyrimai leidžia nustatyti apytikslę M. Radvilos Rudojo rūmų prie Pilies kalno statybos pradžią – 1540 m. ar keleriais metais vėliau. Kolektorius išvestas iš XVI a. viduryje statytos Radvilų rūmų P dalies, kurios PV kampo juodalksnio pamatų konstrukcijos datuojamos apie 1543–1544 m. (Rackevičius 2009, p.50–51). Apibendrinant galima pakartoti tai, kas jau buvo parašyta anksčiau: XVI a. pradžioje (apie 1514–1515 m.) Pilies kalno V papėdėje mūrine siena buvo atitverta didžiulė teritorija, tvoros R siena šliejosi prie kalno V šlaito, Radvilų rūmų Š dalis pastatyta XVI a. pradžioje, o P dalis – XVI a. viduryje, tuo pačiu laiku statomas koridorius ir naujoji atraminė kalno siena.

Pirmosios ir antrosios morfologinės grupės kokliai hipotetiškai siejami su ankstesniąja Radvilų XVI a. pradžios rezidencija, o šeštosios morfologinės grupės (portretiniai) kokliai – ir su vėlesniąja tos pačios rezidencijos dalimi, statyta⁶ XVI a. viduryje, arba su naujaisiais Žygimanto Augusto rūmais

priešais Šv. Onos bažnyčią (Rackevičius 2012, p.78–81, 97). Taigi bent vienos hipotezės vienoje pusėje gerbiamas recenzentas man paantrino: „*Apskritai Žemutinėje pilyje aptikta koklių su portretais serija yra pagaminta veikiausiai Mikalojaus Radvilos Rudojo užsakymu, ji neturi nieko bendra su Valdovų rūmais*“ (Katalynas 2013, p.349–350).

Apie molį – K. Katalynas (2013, p.350) ypač laisvu stiliumi priekaištuoja šių eilučių autoriui – jis „...išvis neskaitė minėto G. Vaitkevičiaus darbo [...] apie keramikos gamybą Vilniuje XIV–XVII a.“. Kaip šio neapsiskaitymo priežastį, „spėjimą“, kad XVI a. kokliai buvo gaminami Lukiškėse, šalia Molio kalno (G. Vaitkevičiaus darbuose – Moliakalnio), kažkodėl vadina „teiginiu“ (?) ir pavadina „rimta klaida“, kartu ir įrodymu, kad G. Rackevičius neskaitė G. Vaitkevičiaus darbo (Katalynas 2013, p.350; Vaitkevičius 2004), neva „G. Vaitkevičius (2004, p.185–190) detaliais argumentais, remdamasis molio sudėties ir plastiškumo tyrimais, įrodė, kad Lukiškių–Pamėnkalnio g. rajone esantys molio telkiniai dėl didelio dulkingumo yra neplastiški, todėl tinkami nebent statybinei keramikai (plytom, čerpėms) gaminti. Tai kaip tik įrodė prieš devynierius metus Gedimino pr. 21 aptikta didžiulė plytų degimo krosnis“ (Katalynas 2013, p.350). Lieka neaišku, kas įrodė – ar G. Vaitkevičius, ar atrasta krosnis? Juk to paties nereikia įrodinėti du kartus, juolab kad krosnis pati nieko įrodyti negali, nes ji tiesiog nemoka kalbėti. Šios K. Katalyno rašytos recenzijos eilutės puikiai parodo, kad recenzentas prasilenkia su formalia logika, ir nemokėjimą, o gal ir nenorą (?) suprasti bei korektiškai cituoti kolegų darbų.

G. Vaitkevičius savo disertacijoje, kurios dalis yra identiška jo straipsnyje paskelbtam tekstui, apibendrinamas Vilniaus molių technologinių savybių tyrimus, rašė: „...*Žinoma, šių išvadų mes nesuabsoliutiname. Komplikuotas mėginių parinkimas, taip pat aplinkybė, kad kokybiškiausios žaliavos galėjo jau būti išsemtos, tikslaus vaizdo susidaryti neleido*“

⁴ XVI a. pradžioje prišlieta prie nukasto Pilies kalno V šlaito, tuo pat metu, iki naujos atraminės sienos pastatymo XVI a. viduryje, buvusi ir atramine kalno siena.

⁵ Skirtingas sienų plotis, plytų molio masė, jų matmenys, rišamoji medžiaga, sienos ir šiandien matomos virš žemės paviršiaus, todėl kiekvienas specialistas ir šiaip smalsuolis tai gali lengvai patikrinti.

⁶ Antrinu recenzentui – ne perstatyta. XVI a. viduryje rūmų Š dalies nereikėjo perstatyti, reikėjo tik prijungti naująją, P dalį.

(Vaitkevičius 1999, p.12; 2004, p.189). Šios aplinkybės ištis svarbios. Lukiškėse molis buvo kasamas XVI–XVII a. Molio kalne kokybiškiausios žaliavos per tą laiką, tikėtina, išsemtos. Vaizdžiai tariant, negalima perskaityti išplėštų knygos puslapių, juolab kad molio mėginys tyrimams paimtas Molio kalno papėdėje, prie Pamėnkalnio g. Papėdėse dažnai susikaupdavo lietaus sunešti sluoksniai.

Tai kas, recenzento nuomone, yra įrodymas: ar Molio kalno papėdėje rasta XVI a. statybinės keramikos degimo krosnis, ar vieno, kalno papėdėje paimto mėginio analizės duomenys, ar dvi kokliams gaminti naudotos matricos? Tarp lygiaverčių artefaktų gerbiamas recenzentas pasirenka du jam tinkamus, o į jam „nežinomą“ trečiąjį nekreipia dėmesio ir vadina rimta klaida. O juk nereikia ir skaityti monografijos teksto, užtenka pažiūrėti vieno koklio, vienos matricos ir jos atspaudu sugretinimo iliustraciją, ir zuikiui iš „pasaulio atvirksčiai“ būtų aišku, kad koklis ir matricos atspaudas yra identiški (Mandeikytė 1998; Rackevičius 2012, p.64, pav. 56; Šimėnas, Strazdas 2006).

Apie undinę – K. Katalynas (2013, p.350) parodo, kad gerai žino apie mano darbą Lietuvos nacionalinio muziejaus saugyklose: „...jis⁷ atidžiai peržiūrėjo 2012 m. pradžioje, likus beveik metams iki aptariamoms knygos pasirodymo, todėl niekas netrukdė į darbą įterpti 2004 m. Malūnų g. 6 aptikto brokuoto (degtas pernelyg aukštoje temperatūroje, todėl deformavęsis) pusiaucilindrinio (lovinio, įgaubtojo) koklio su Najade (lauko Nr. 2353) ir jo nuotraukos“. Čia gerbiamas recenzentas, švelniai tariant, prasilenkia su tiesa. Koklis monografijoje ir katalogo lentelėse minimas su nuorodomis į pirminį šaltinį, radinio saugojimo vietą net du kartus, nagrinėjant koklių gamybą ir LDKVR teritorijos koklių analogijas, rastas Vilniaus mieste – *sic!* (Rackevičius 2012, p.64, 168). Jo siužetas aptiriamas nagrinėjant plokščių reljefų vaizdulus ir jų analogijas – siužetas „Sirena“, VII A/18 tipas, įtrauktas į katalogo lentelę sisteminant koklių ana-

logijas iš Vilniaus miesto (Rackevičius 2012, p.86, 464, lent. 11:191).

K. Katalynas (2013, p.350) atkakliai reikalauja, kad į darbą, pagrindžiantį LDKVR XVI a. reprezentacinių patalpų krosnis, būtų įtraukta šio koklio iliustracija. Neužsimindamas apie šioje vietoje būtinus papildomus tyrimus rėžia: „Juk gerai žinoma, kad šios serijos pusiaucilindriniai kokliai buvo gaminami būtent Valdovų rūmams, o senamiestyje jie nenaudoti“. Kokios serijos? Kokio siužeto koklių plokščių vaizduliai sudaro seriją su koklyje pavaizduota Sirena? Klausimas – retoris. Atsakymas – jokios. Iš kur recenzijos autoriui gerai žinoma? Galima numanyti: teiginiui pagrįsti jis negalėtų pateikti nuorodų į savo 30 m., galbūt su pertraukomis, rengiamą, bet neparengtą, Vilniaus miesto koklių katalogą. Recenzentas nusipelnytų pagyrų, jei bent mokėtų tinkamai pasinaudoti jo recenzuotos monografijos palyginamąja medžiaga iš Vilniaus senamiesčio – 1870 vnt., kuri pateikiama su visomis būtinomis nuorodomis, dažniausiai tik į pirminius šaltinius, nes beveik visi radiniai iki šių dienų nėra publikuoti. Norėčiau priminti, kad nesudarėčiau Vilniaus miesto koklių katalogo, palikdamas gerbiamam recenzentui pirmenybės palmę.

Malūnų g. 6 rastas pusiaucilindrinis koklis, kurio reljefe vaizduojama Sirena⁸ (recenzento nuomone, Najadė⁹), yra skirtingo reljefo nei rastųjų LDKVR rūsyje E. Jų matricų centrinė kompozicijos ašis nesutampa per 10°, todėl ir be papildomų tyrimų, reljefo, atspaudų sugretinimo negali būti siejamas su LDKVR XVI a. interjeruose buvusiomis krosnimis. Plika akimi matomi koklių reljefų skirtumai, kurie gali būti patvirtinami atlikus papildomus tyrimus. Recenzentas jų neatliko, o tokie tyrimai šių eilučių ir monografijos autoriaus darbo kokybei bei išvadoms neturi įtakos, juolab kad ir kiti Malūnų g. namų 2, 4, 6, 6a teritorijoje rasti XVI a. kokliai bei jų matricos yra kitokie nei LDKVR kokliai (Rackevičius 2012, p.64–65).

⁷ Šių eilučių autorius.

⁸ Čia rėmiausi, jai maloniai leidus, menotyrininkės B. R. Vitkauskienės monografijos „Vilniaus Žemutinės pilies koklių ikonografiniai šaltiniai“ rankraštyje pateikiamu šio koklių siužeto pavadinimu.

⁹ Kodėl ne Nereidė, Okeanidė?

Apie puodžius – mane tiesiog pribloškė K. Katalyno pasažas: „*Tokie radiniai yra įrodymas, kad renesansiniai kokliai Didžiojo kunigaikščio rezidencijai buvo gaminami vienu metu trijose vietose (Šv. Mykolo g. 8, greta T. Vrublevskio g. bei į V nuo Malūnų g.)*“ (Katalynas 2013, p.350). Tai tik parodo recenzento nepakankamą Vilniaus miesto palyginamosios medžiagos supratimą. Šv. Mykolo g. kokliai XVI a. viduryje (5-ajame dešimtmetyje?) jau nebuvo gaminami. Keramikos dirbtuvių sluoksnyje nerasta nė vieno (*sic!*) vėlesnio koklio. T. Vrublevskio g. randami ir XVI a. 2-ąja puse datuojami kokliai, o Malūnų g. – XVI a. vidurio – XVII a. 1-osios pusės kokliai (Rackevičius 2012, p.61–67, 167–169, 179). Malūnų g. rastas tik vienas (*sic!*) deformuotas XVI a. 2-uoju ketvirčiu datuojamas koklis su Sirena (Rackevičius 2012, p.64, 168, VII A/18 tipas). Kaip galima nekreipti dėmesio į svarbią aplinkybę (?), kad ankstesni, XVI a. 2-ąjį ketvirtį buvę madingi kokliai galėjo būti gaminami užsakovams mieste dar ir XVI a. viduryje, juolab kad monografijoje spėjama, jog puodžiai XVI a. viduryje persikėlė ar buvo priversti persikelti už Vilniaus gynybinės sienos (Rackevičius 2012, p.65). Taigi tie patys puodžiai negalėjo vienu metu dirbti dviejose skirtingose vietose. Recenzuotoje¹⁰ monografijoje gana korektiškai įrodoma, kad šiose dirbtuvėse kokliai buvo gaminami skirtingu laiku, o rastieji jų sluoksniuose skiriasi nuo randamų LDKVR teritorijoje. Čia nerasta nė vieno tapataus, vienoje matricoje spausto koklio (*sic!*).

Apie Jeronimą – K. Katalynas (2013, p.351–352, pav.) šių eilučių autoriui nurodinėja, kad LDKVR reprezentacinių patalpų XVI a. 2-ojo ketvirčio kolininių krosnių rekonstrukcijai pagrįsti turėjo būti panaudota Hieronimo Spiczyńskio 1542 m. knygos „*O ziołach tutecznych y zamorskich*“ („Apie vietines ir užjūrio vaistažoles“) iliustracija, kurioje vaizduojama krosnis. Gerbiamas recenzentas, matyt, neskiria valdovų ir diduomenės rezidencijų patalpų paskirties. Vienose vynos buvo pilstomas, o kitose – geriamas. 1542 m. iliustracijoje šalia kolinės krosnies

vaizduojamas miegantis katinas, laisvai lakstančios pelės ir moteris, iš statinės į šotį pilanti gėrimą. Iliustracijos kairiajame krašte matomos durys į gretimą menę, galbūt tą, kur ir buvo geriamas vynas.

Sutinku su recenzento nuomone, šis raizginys yra tiesiog neįkainojamas, tik ar tinka kaip tiesioginis sektinas pavyzdys LDKVR reprezentacinių patalpų krosnių rekonstrukcijai? Minėtoje iliustracijoje vaizduojama dviejų tarpсниų kolinė krosnis ant arkinio pamato, stačiakampio gretasienio formos pakuros tarpсниu ir daugiakampės kolonos pavidalo antstatu, kurį vainikuoja kupolas, papuoštas kokliu-vaza, krosnies pakuros tarpсниs papildomai puoštas kokliu-vaza.

LDKVR rekonstruotos XVI a. 2-ojo ketvirčio krosnys (K 1–3) turi arkinį pamatą, skirtingai nei XVI a. pradžios rekonstruotos Vavelio krosnies ištinis pamatas. Jų pakuros tarpсниams naudoti kokliai ir jų jungimo būdas tokie patys, kaip ir matomos 1542 m. iliustracijoje. Kas kita krosnies antstatas – „kolona“. Minėtoje iliustracijoje matome pakuros tarpсниo antstatą, kurį sudaro trys pusiaucilindrinių koklių eilės, jų montavimas su persikeičiančiomis siūlėmis identiškas rekonstruotoms LDKVR rūmų krosnims. Ir plika akimi matoma, kad dviejų žemesniųjų eilių kokliai apie 50% aukštesni nei trečiosios, viršutinės dalies. LDKVR teritorijoje rastųjų XVI a. 2-ojo ketvirčio pusiaucilindrinių koklių su arka (VII/A 1–23 tipas) aukščio matmenys – 32,1–34,5 cm, jų skirtumas tik 0,7%. Vavelio kalvoje rastųjų pusiaucilindrinių koklių aukščio matmenys 32 ir 40,5–42 cm, taigi skiriasi 21–24% (Rackevičius 2012, p.30).

1542 m. iliustracijoje vaizduojamą krosnį vainikuoja kokliais-čerpėmis dengtas kupolas. LDKVR teritorijoje nerasta nė vieno XVI a. 2-uoju ketvirčiu datuojamo koklio-čerpės, taip pat nė vieno krosniai puošti naudoto koklio-vazos. Taigi ar korektiška XVI a. 2-ojo ketvirčio krosnių rekonstrukcijose naudoti vėlesnei, XVI a. 3-iojo ketvirčio morfologinei grupei priskiriamus koklius – retorinis klausimas. Juolab kad monografijoje išsamiai išnagrinėtos ir

¹⁰ Beje, ir paties šios recenzijos autoriaus teigiamas šios monografijos įvertinimas parašytas bei recenzento pasirašytas 2011 m. birželio 28 d.

apibendrintos šių koklių radimo aplinkybės bei jų priskyrimas skirtingo laikotarpio sluoksniams. Šito recenzentas nepastebi ar nenori pastebėti?

Ar rekonstruojant krosnies „koloną“ reikėjo tiesmukiškai remtis ikonografija, Vavelio kalvoje aptiktais ar LDKVR teritorijos archeologiniais raidiniais – taip pat retorinis klausimas. Savo požiūrį į ikonografijos šaltinių naudojimą krosnims rekonstruoti gana aiškiai išsakiau monografijoje (Rackevičius 2012, p.20–21), todėl nesikartosiu.

Grįždamas prie H. Spiczyńskio 1542 m. traktato „O ziołach tutecznych y zamorskich“ iliustracijos (Spyczyński 1542, p.140) gerbiavam recenzentui turėčiau papildomai paaiškinti, kad Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomas ne tik recenzento minimas traktatas, bet ir kito autoriaus knyga – Piotro Crescentiiso „Księgi o gospodarstwie“ su identiška iliustracija (Crescentiis 1549, p.362). Šią ir daugelį kitų iliustracijų, išlikusių XVI a. knygoje, surado mano kolegė ir bendradarbė menotyrininkė B. R. Vitkauskienė dar 2006 m. Jos ir mano vadovų pastangomis buvo gauti leidimai jas publikuoti. Manau, kad krosnių rekonstrukcijų autoriams ir koklių tyrinėtojams jos pernelyg gerai žinomos ir daugybę kartų perspausdintos (Piątkiewicz-Dereniowa 1960, p.356, ryc. 64; Dąbrowska 1987, p.142, ryc. 14; Kilarska, Kilarski 2009, p.70, ryc. 44) ir t.t. LDKVR krosnių rekonstrukcijai svarbesnė archeologinių šaltinių teikiama informacija, dėl kurios iliustracijų pakankamumo gerbiavam recenzentui nekilo klausimų. Kartu su B. R. Vitkauskiene sutarėme, kad H. Spiczyńskio knygos iliustracija, vaizduojanti krosnį, kaip ir daugelis kitų jos surastų ikonografijos šaltinių, papuoš rengiamos spaudai jos knygos apie XVI a. koklių ikonografijos šaltinius puslapius.

Apie dvi Marijas – gerbiamas recenzentas K. Katalynas (2013, p.353) nekorektiškai lygina Marijos Žemigałos darbą apie Boleslavco pilies koklius ir monografijos autoriaus darbą: „...*abiejuose darbuose remiamasi prielaida, esą buvo surinkti visi išmesti kokliai, visos krosnys stovėjo vien reprezentacinėse patalpose ir t.t.*“. Gerbiavam recenzentui

skirčiau pirmą prizą, jei jis surastų bent vieną rezidenciją, kurioje rasti visi (*sic!*) krosnyse buvę kokliai, net ir tinkami vėl panaudoti, išnešioti krosnims ardžiusių meistrų ar prarasti kitomis aplinkybėmis. Monografijoje apie LDKKV XVI a. krosnių rekonstrukciją niekur neužsimenama, kad surinkti visi kokliai. Čia derėtų recenzentui papildomai paaiškinti: surasti beveik visi LDKVR teritorijoje ir kultūrinį sluoksnį patekę kokliai. LDKVR teritorija iki 2009 m. buvo ištirta apie 95%. Priešingai, Boleslavco prie Prosnos pilies teritorija iki 1987 m. buvo ištirta apie 20%. Keista, kad to „nežino“ recenzentas.

Abiejų autorių darbuose nėra teiginių, kad krosnys stovėjo tik reprezentacinėse patalpose. Čia gerbiamas recenzentas dar kartą prasilenkia su tiesa. Pagal LDKVR istorinių interjerų atkūrimo koncepciją, kurią rengiant nedalyvavau, buvo numatoma atkurti tik reprezentacinių patalpų interjerą, o virtuvės, pirties ir tarnybinių patalpų interjeras nebuvo atkuriamas. Monografijoje nebuvo nagrinėjami kokliai, netinkami reprezentacinių patalpų krosnims.

Recenzentas puikiai išmano ir be reikalo antrina visiems specialistams ir net istorijos mylėtojams, kuriems savaime aišku, kad „...*vaadinamieji Valdovų rūmai – tai ne vien reprezentacinis P korpusas, o didžiulis įvairios paskirties pastatų kompleksas*“ (Katalynas 2013, p.353). Tik ar tai turėčiau įrodinėti rekonstruodamas reprezentacinių patalpų krosnis? Net ir „reprezentacinio“¹¹ LDKVR P korpuso pirmojo aukšto tarnybines patalpose būta paprastesnių, bet ne prastesnių krosnių, kurioms statyti naudoti įvairūs, net dubeniniai kokliai.

Nesutikčiau su recenzento cituojamais neva Marijos Dąbrowskos ir monografijos autoriaus žodžiais¹² „...*M. Žemigałos darbas yra menkavertis*“, ar su jau paties recenzento žodžiais „...*M. Žemigałos sulipdytą niekalą*“ (Katalynas 2013, p.353). Recenzentas pripažįsta, kad monografijos autorius yra susipažinęs su M. Dąbrowskos kritinėmis pastabomis dėl M. Žemigałos darbo, tačiau prikiša, kad pastarasis pernelyg daug kartų cituojamas, bei

¹¹ Jį taip kažkodėl vadina gerbiamas recenzentas (kabutės mano – G. R.).

¹² Ji taip nerašė, siūlyčiau cituoti tiksliai, o ne priskirti savo nuomonę kitam žmogui.

siūlo šį darbą ignoruoti (Katalynas 2013, p.353). Monografijoje šios M. Dąbrowskos pastabos apie M. Žemigaļos naudotą Boleslavco pilies krosnių rekonstrukcijos metodą pristatomos tik dėl to, kad ankstesnėje (1988–2009) lietuviškojoje istoriografijoje ir mokslo darbe – disertacijoje apie Žemutinės pilies koklius apie jas išvis neužsimenama. Daugelis recenzuojamo teksto citatų yra susijusios su kritišku M. Žemigaļos darbo vertinimu (Rackevičius 2012, p.23, 56–59), bet faktinė M. Žemigaļos darbe pateikta Boleslavco prie Prosnos medžiaga, be abejo, yra vertinga. Kaip palyginamoji ji nurodoma ir naujaisiuose koklių tyrimuose (Nabažaitė 2013, p.130). Mokslo istorijos požiūriu taip pat ne mažiau vertingas bandymas rekonstruoti Boleslavco pilies koklines krosnis. Ne tik M. Žemigaļos darbe pasitaiko klaidų, todėl siūlyčiau neapibendrinti aritmetiškai skaičiuojant citavimo reitingo. Iš klaidų reikia mokytis, o ne jas ignoruoti.

Apie trečią Mariją – gerbiamas recenzentas vieną kartą turėtų apsispręsti, kas jam yra sektinas pavyzdys – ar „Vavelio“ tipo, ar kokios kitos, vien jam žinomos XVI a. krosnys? Jis pavadina Marijos Piątkevicz-Dereniowos XVI a. pradžios krosnių rekonstrukcijos metodą „...savotiška Biblija, nuo kurios negalima nukrypti nė per mikroną. Todėl įvairiose vietose vis štampuojamos „Vavelio tipo krosnys“ (Katalynas 2013, p.352). Man regis, autorius menkai supranta, kad visos dviejų tarpinių koklinės krosnys su daugiakampiu antstatu vadintinos Vavelio tipo vien iš pagarbos M. Piątkevicz-Dereniowai.

Recenzentas prikiša, kad Merano ir Zalcburgo krosnys nuo Vilniaus nutolusios maždaug 2000 km ir tik todėl jo neįtikina kaip sektini pavyzdžiai (Katalynas 2013, p.351). Kažin kodėl šios stebuklingai autentiškose vietose išlikusios krosnys įtikino M. Piątkevicz-Dereniową ir šių eilučių autorių? Recenzentas dar kartą parodo savo neapsiskaitymą. Jam skirčiau jau antrą prizą, jei pabandytų surasti bent vieną arčiau nei 2000 km iki Vilniaus išlikusią autentišką XVI a. koklinę krosnį. Juk jam netrukdo geležinė uždanga, kuri neva trukdė M. Piątkevicz-Dereniowai. Recenzentas vėl, kad ir kaip būtų gaila,

prasilenkia su tiesa: „...bet viską lėmė absoliutus pasitikėjimas M. Piątkevicz-Dereniowos neklystamumu“ (Katalynas 2013, p.353).

LDKVR XVI a. 2-ojo ketvirčio krosnys (K 1–3) skiriasi nuo Vavelio krosnių (cokolis, karūnėlių ant pakuros tarpinio montavimas ir kt.), o XVI a. vidurio krosnies (K 4) rekonstrukcija labai skiriasi. M. Piątkevicz-Dereniowa iš XVI a. vidurio Vavelio pilies koklių, kurių plokščių vaizdulių analogijas žinome iš Vilniaus pilies, praėjusio šimtmečio 7-ajame dešimtmetyje rekonstravo krosnį su daugiakampiu antstatu. Jei, recenzento teigimu, šių eilučių autorius absoliučiai pasitikėtų siūloma rekonstrukcija, tai Vilniaus XVI a. vidurio krosnies (K 4) antstatas būtų daugiakampis, o, žiū! – jis keturkampis (Rackevičius 2012, p.48, 51, pav. 32, 38). Taigi visai ne Vavelio tipo, nors geriausia Lenkijos koklių specialistė M. Dąbrowska¹³ palyginti neseniai Vavelio krosnių rekonstrukcijos nekritikavo (Dąbrowska 2005, p.340, ryc. 5:B).

Apie grafiką – komiški gerbiamo recenzento pasjansai, kur enciklopedinių žinių lygiu žongliruojama įvairių XVI a. kūrusių vokiečių menininkų pavardėmis, monografijos autoriui nurodinėjama, kokias iliustracijas reikėjo pasirinkti, primetama, kad jis neva nesusipažinęs su krosnių ikonografijos šaltiniais (Katalynas 2013, p.351). Kyla abejonių, galbūt pats gerbiamas recenzentas neskiria archeologinių ir ikonografijos šaltinių santykinės vertės krosnių rekonstrukcijos požiūriu (Katalynas 2013, p.353)?

Bendras visų grafikos kūriniuose vaizduojamų krosnių bruožas – supaprastinimas. Dėl nedidelio knygų iliustracijų formato ikonografijos šaltiniai gali parodyti tik bendras krosnių formas, atskiras naudotų koklių konstrukcines grupes. Iš grafikos darbuose aptinkamų krosnių tik vienetai liudija, kokia buvo koklių puošyba. Rekonstruojant žymiai svarbesnės autentiškuose interjeruose išlikusios arba į muziejų ekspozicijas patekusios krosnys. Taip pat ne mažiau reikšmingi yra autentiški krosnių modeliai¹⁴ ir teorinės minties išraiškos – krosnių rekonstrukcijos, paremtos archeologinių tyrimų medžiaga (Rackevičius 2012, p.20–21).

¹³ Dėl to su K. Katalynu sutariame.

¹⁴ Ankstyviausi krosnių modeliai pasiekė mus tik iš XVI a. vidurio, jų formos – naujos, todėl net ir teoriškai negalėjo būti panaudotos rekonstruojant Vavelio rūmų ir kitas XVI a. 1-osios pusės krosnis (pagal Franz 1981, Abb. 280–291).

Sutinku su recenzento 2011 m. birželio 28 d. rašyto totaliai teigiamo atsiliepimo apie monografijos rankraštį žodžiais „...*nagrinėta medžiaga yra nepaprastai gausi*“ (Katalynas 2011, p.1) ir nesutinku su to paties recenzento 2013 m. apie tą patį kūrinių parašytais žodžiais, kad viską lėmė „...*paties autoriaus¹⁵ savimone bei įprotis apsieiti su mažiau negu minimumu šaltinių*“ (Katalynas 2013, p.353). Juk archeologai nagrinėja archeologijos, o menotyrininkai – ikonografijos šaltinius. Sunku paaiškinti, kodėl kolega archeologas nori užbėgti už akių kolegei menotyrininkei B. R. Vitkauskienei ir griebiasi labai savotiškai interpretuoti XVI a. grafikos kūrinius.

Kaip archeologas, o ne menotyrininkas, atskleidamas Vilniaus XVI a. koklių kontekstą, naudoju geriausių Vakarų Europos specialistų Rosemarie Franz ir Konrado Strausso sintezes, kurios pasirodė dar praėjusio šimtmečio 7-ajame ir 9-ajame dešimtmečiais. Recenzento man prikišama kaip neva vienintelis leidinys, iš kurio sėmiausi visos informacijos, – R. Franz knyga pasirodė 1969 m., o ne 1981 m., kaip nurodo recenzentas. Nepagrįsdamas naujesniais kitų autorių leidiniais jis rėžė apie šią knygą: „...*(t.y. moksliniu požiūriu senstelėjusios)*“ (Katalynas 2013, p.351). 1981 m. pasirodė antrasis jos leidimas. Ji dažnai cituojama iki mūsų dienų. Tai tik parodo išliekamąją darbo vertę. Esu tikras, kad gerbiamas recenzentas nenurodytų naujesnės tokios apimties sintezės apie Vakarų Europos koklines krosnis.

Recenzentas nurodo vokiečių keramikos tyrinėtojų tinklalapį, kurio skelbiamą informaciją ir naujienas nuolat stebiu ir rašydamas monografiją puikiai žinojau ne tik tuos 48 recenzento minimus ikonografijos faktus. O kaip juos galima panaudoti rekonstruojant Vilniuje stovėjusias krosnis (?), jau atsakiau ankstesnėse pastraipose.

Monografijoje mažai cituoju Matiaso Henkelio disertaciją, kurioje pateikiami net 57 XVI a. krosnis ar tik jų dalis, krosnių modelius ir projektus vaizduojantys grafikos kūriniai (Henkel 1999, Abb. 13–69). Net 33 (58%) disertacijos autoriaus nurodomi iliustracijų šaltiniai „pasiskolinti“ iš, K. Katalyno

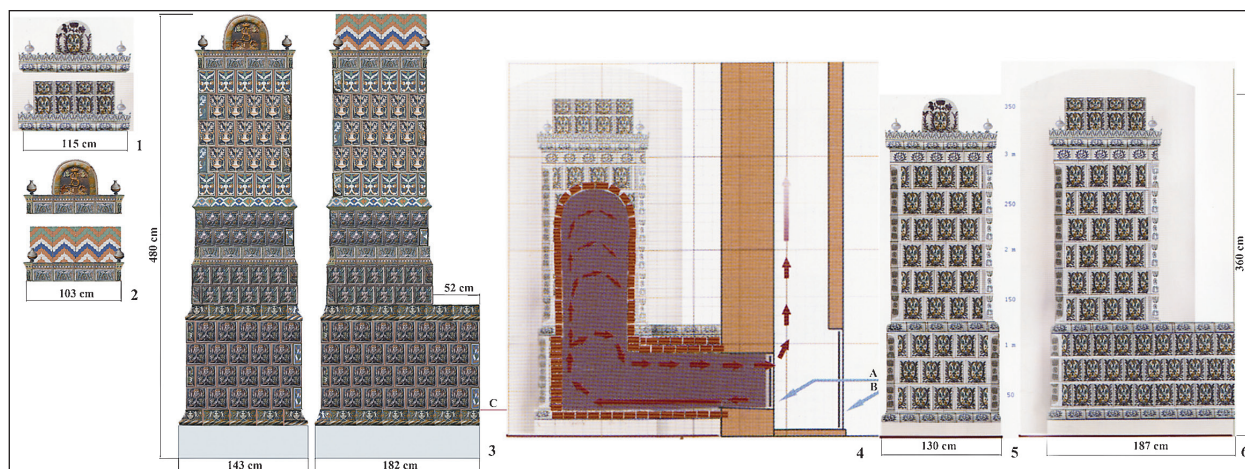
ypač originalia, „mokslinė“ nuomone, senstelėjusių K. Strausso ir R. Franzo darbų.

Komiškas atrodo recenzento antrinimas apie XVI a. medžio raižinių mažesnę kainą ir didesnę paplitimą nei vario graviūrų (Rackevičius 2012, p.62; Katalynas 2013, p.351). Ir kas iš to? Gal kolega mums nežinomų ikonografijos šaltinių duomenimis atskleis, kokią įtaką ir kokie medžio, o gal vario raižiniai padarė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vilniaus rezidencijoje dirbusiems krosnininkams.

Apie krosnis – gerbiamas recenzentas dar kartą prasilenkia su gerbiama ponia Tiesa. Aristotelio žodžiais tariant – *Amicus Plato, sed magis amica veritas*. Neva šių eilučių autorius rekonstravo tik LDKVR antrojo aukšto krosnis, „...*nes apie pirmajame bei trečiajame aukštuose ar kituose rezidencijos komplekso pastatuose buvusias krosnis tylima*“ (Katalynas 2013, p.353). Čia galėčiau gerbiamam recenzentui dar kartą patarti korektiškai cituoti kolegų darbus. Keturios XVI a. krosnys (K 1–4) rekonstruotos rūmų antrajame aukšte, dvi (K 6, 7) skirtos trečiojo aukšto interjerui. Suprantu gerbiamo recenzento tingėjimą ir nesugebėjimą skaityti, todėl nurodau tik LDKVR rūmų planą, kur išdėstytos XVI a. krosnių rekonstrukcijos (Rackevičius 2012, p.59, pav. 49, 50).

Apie naujuosiuose Žygimanto Augusto rūmuose XVI a. stovėjusias krosnis žinome iš valdovo sąskaitų: 1545 m. krosnininkas Petras pastatė tris krosnis. Taip sužinome apie kituose pilies pastatuose staliaus Martyno, skalbėjos Aleksnienės, vežikų namuose, šaltkalvio dirbtuvėse XVI a. viduryje statytas krosnis (Rackevičius 2012, p.48–50, 198). Rekonstruojant LDKVR rūmų krosnį K 4 buvo panaudotas trūkstamas kampinis koklis iš Pilies kalno ŠV papėdės tyrimų. Daugelyje monografijos vietų užsimenama, kad 1955–1961 m. ŠV papėdės archeologinių tyrinėjimų metu rasti kokliai gali būti siejami su naująja Žygimanto Augusto rezidencija. Gerbiamas recenzentas turi puikią galimybę rekonstruoti kitose patalpose buvusias krosnis, juolab kad iki šiol rūmai nebaigti statyti. Gaila ir apmaudu, kad mielas kolega, jau nuo 1978 m. galėjęs

¹⁵Suprask – G. R.

1 pav. LDK Valdovų rūmų Vilniuje XVI a. ir Biržų pilies rūmų XVII a. krosnių rekonstrukcijų palyginimas: 1 – Biržų krosnies vainikuojanti dalis, 2 – Vilniaus krosnies vainikuojanti dalis, 3 – Vilniaus krosnies pagrindinio ir kairiojo fasadų išsklotinės, 4 – Biržų krosnies skersinis pjūvis, A, B – pakuros dūrelės, C – pakuros dugno lygis, 5 – Biržų krosnies pagrindinio fasado išsklotinė, 6 – Biržų krosnies kairiojo fasado išsklotinė. G. Rackevičiaus sugretinimas pagal Strazdas 2006, p.98, 160, pav. 31, 10.1–3; Rackevičius 2008, p.17.

parengti bent vienos (*sic!*) krosnies rekonstrukciją, skirtingai nei daugelis jo kolegų, to nepadarė.

Vertindamas LDKVR interjero krosnių rekonstrukcijas K. Katalynas (2013, p.354) pastebėjo: „...koklių dekoro siužetų ar skirtingo tipo koklių tarpusavio derinimas, krosnių siluetai yra pakankamai logiški ir didelių priekaištų neturi“ (Katalynas 2013, p.353), bet tik taip atsiliepęs išduotų pats save. Čia, recenzento nuomone, reikėjo įpilti šaukštą deguto, rašant apie krosnį K 6: „...taip pat nykštukinis antstatas ir ne vietoje įmontuotos vazos pavidalo karūnelės“.

Norėčiau atkreipti gerbiamų skaitytojų dėmesį į 2006 m. Dainiaus Strazdo Biržų pilyje rekonstruotą veikiančią XVII a. krosnį (1:4–6 pav.). Ar jos vainikuojanti dalis – nykštukinė, ar jos kokliai-vazos – ne vietoje? Gerbiamas recenzentas niekur nei žodžiu, nei raštu nėra šios rekonstrukcijos kritikavęs.

Juk XVI a. viduryje atsiradęs krosnių siluetai tipas nedaug pasikeitė ir XVII a. Krosnies vainikuojančios dalies proporcijos artimos autentiškų XVI a. 2-osios pusės¹⁶ krosnių proporcijoms (Franz 1981, p.114, 170, Abb. 13, 21, 351). Pastaruoju metu recenzentas kritikuoja ne tik mane, bet, nenurody-

damas pavardžių, prikiša: „...ir daugeliui kitų krosnių rekonstrukcijų autorių būdingas įprotis „ultima ratio“ – vietoj faktų laikytis tegul išankstinės, bet savo nuomonės“ (Katalynas 2013, p.353). Ar šių eilučių autorius laikėsi tik savo „išankstinės“ nuomonės, rekonstruodamas XVI a. 3-iojo ketvirčio krosnį K 6? Recenzentas toliau siūlo sekti 1542 m. H. Spiczynskio knygos iliustracija. Priminsiu, kad knygoje vaizduojama XVI a. 1-osios pusės krosnis daugiakampiu antstatu. Ar korektiška naujos, XVI a. viduryje atsiradusios formos, skirtingo silueto ir laikotarpio krosnį rekonstruoti remiantis nevienalais ikonografijos šaltiniais? Taip, bet kol kas tik gerbiamam recenzentui.

Gaila, kad K. Katalynas nežino ar apsimeta nežinąs, kad krosnių statytojai pakartojo architektūros formas, o koklių-vazų montavimas krosnyje yra obeliskų, montuojamų ant stogo viršutinio karnizo jo kampuose, atitikmuo. Tai matome ir išlikusiuose autentiškuose XVI a. vidurio bei 2-osios pusės krosnių modeliuose bei krosnyse (Franz 1981, p.170, 178, Abb. 21, 22, 280–282, 345, 361, 363, 367). 1542 m. iliustracijoje vaizduojamos krosnies pakuros

¹⁶ Viena jų apie 1568 m.

tarpsnis papildomai dekoruotas kokliu-vaza. Jei būčiau šio tipo koklius sumontavęs ant krosnies K 6 pakuros tarpsnio, jie ištis atrodytų neproporcingai maži. Bet taip nepadariau, nes, skirtingai nei mano recenzentas, anksčiau rašiau ne tik apie viduramžių ginklus, bet ir apie architektūrą, be abejo, susijusią su archeologiniais natūros tyrimais.

Komiškiausias atrodo K. Katalyno teiginys, kad neva atvirai nepripažįstama, jog ne tik krosnys, bet ir Valdovų rūmai yra šiuolaikinis darbas, atliktas remiantis senove (Katalynas 2013, p.354). O kas to nepripažįsta? Apie tai kukliai nutylima. Man regis, pripažįsta visi, nes tai – akivaizdu. Juolab monografijoje aiškiai parašyta, kad tai – ne tai, kas buvo, o tai, kas galėjo būti (Rackevičius 2012, p.30). Tikėkimės, juk yra teorinė tikimybė, kad iki rūmų statybos pabaigos atsiras ikonografijos šaltinis, vaizduojantis krosnį, pastatytą iš koklių, atpažįstamą pagal archeologinius šaltinius. O kol kas tokie šaltiniai žinomi tik zuikiams iš „pasaulio atvirkščiai“.

Apie krosnių konstrukciją – dauguma krosnių rekonstrukcijų autorių savo rašto darbuose apeina nepatogų krosnies konstrukcijos klausimą. To negalima pasakyti apie M. Dąbrowską, D. Strazdą ir nedaugelį kitų. Jie šių eilučių autoriui yra sektini autoritetai, o D. Strazdas su kolegomis iš Vilniaus puodžių cecho yra ir bendradarbis, atkūręs koklių matricas, glazūrą, realizavęs LDKVR krosnies K 1 maketą bei dirbęs atkuriant krosnies K 6 glazūrą.

Pateikdamas XVII a. pradžioje statytos krosnies Aušros Vartų g. 7 ir XVII a. Savičiaus g. 8 pavyzdžius suabejojau M. Dąbrowskos siūloma rekonstruojamų krosnių konstrukcija, kuri galbūt tinka tik krosnims su keturkampiu, bet ar tinka krosnims su daugiakampiu antstatu? Čia vėl recenzentas, nesuvokdamas atskiros monografijos dalies prasmės, prikiša: „...*Bandymą Valdovų rūmų krosnių rekonstrukcijas pagrįsti pavyzdžiu iš Aušros Vartų g. 7 [...] reikėtų laikyti nesusipratimu*“ (Katalynas 2013, p.351). Gerbiamam recenzentui skirčiau trečią prizą, jei jis paaiškintų, kaip ir į ką atremti daugiakampio krosnies antstato dalį, jo nuomone – dūmtraukio kanalą, nesiremiančią į krosnies pakuros sienas? Ištis dūmtraukio kanalas išlikęs pusrūsio sienoje, o ne ant pakuros, jo dugne įmūryta plokščioji čerpė. Gerbiamas recenzentas kaip nepataisomas teoreti-

kas parodo, kad nesuvokia, kuo skiriasi dūmtraukio kanalas ir krosnies antstatas. Siūlau jam panagrinti D. Strazdo ir jo kolegų rekonstruotos veikiančios Biržų pilies XVII a. krosnies konstrukciją. Aušros Vartų g. 7 autentiška krosnis yra puikiai išlikusi ir unikali didelio regiono mastu, todėl jos konstrukcija yra sektinas, autentiškas pavyzdys rekonstruojant ne tik tarnybinių patalpų šildymo krosnis. Sutinku su recenzentu ir paantrinu savo paties monografijos tekstui, kad su reprezentacija tokia krosnis neturi nieko bendra.

Apie „Pasaulį atvirkščiai“ – gerbiamas K. Katalynas (2013, p.349) bando šių eilučių autoriui primesti jam vienam suvokiamą darbo struktūrą. Niekas nesiginčija, kad darbo kataloge pateikiamos autentiškų vos kelių mano paties ir daugumos mano kolegų archeologinių tyrimų metu surastų koklių nuotraukos, piešiniai, vaizdulių aprašai, statistiniai duomenys yra vertingiausia darbo dalis. Todėl, kad ją sunku kritikuoti. Kokliai, jų matmenys, plokščių vaizduliai nesikeičia. Bet net ir čia, būdamas ištikimas pats sau, gerbiamas recenzentas paberia priekaištų dailininkams, fotografams ir monografijos leidėjams dėl darbo poligrafijos kokybės.

Kodėl ši dalis turėtų būti pirmoji monografijoje, pagrindžiančioje LDKVR XVI a. krosnių rekonstrukciją – retorinis klausimas. Tokia darbo struktūra yra „pajudinama“ tik pačiam K. Katalynui. Būtų ištis keista, jei monografijos faktinę medžiagą pateikčiau prieš krosnių rekonstrukcijos pagrindimą ir apibendrinimus. Mano studijų laikų VU dėstytojas, vėliau profesorius, kolega ir antrasis monografijos recenzentas A. Kuncevičius savo daktaro disertacijos apie Vilniaus žemutinės pilies koklius publikacijos apibendrinimus yra pateikęs būtent prieš katalogą (Kuncevičius 1992). Ir čia jis, gerąja prasme, neoriginalus – tiesiog tokia jau mokslo darbų logika ir šimtametė praktika. Keista būtų, jei kolegų istorikai, taip pat ir buvusi mano, o dabar – gerbiamo recenzento bendradarbė B. R. Vitkauskienė pateiktų savo apibendrinimus po publikuojamų šaltinių teksto, o ne prieš, kaip siūlo K. Katalynas.

K. Katalynas (2013, p.349), dar kartą prasilenkdamas su tiesa, žeria, kad kolegų ir bendradarbių indėlis yra „...įvertintas vienu aptakiu sakiniu“. LKVR krosnių rekonstrukcija – ištis ne vieno žmogaus

darbas. Rengiant krosnių rekonstrukcijai naudotinių koklių katalogą, XVI a. krosnių rekonstrukcijos projektus, gaminant dviejų skirtingų tipų krosnių kartoninius modelius ir vėliau, įgyvendinant projektus, tiesiogiai dalyvavo 73 įvairių sričių specialistai, laborantai ir darbininkai iš įvairių įstaigų. Jų vardai, pavardės ir kiekvieno konkretus indėlis minimi tam skirtose monografijos vietose, iliustracijų pavadinimų aprašuose, katalogo įvade, tekste ir ne tik padėkoje (Rackevičius 2012, p.27–28, 32–33, 35–36, 46, 51–52, 56–57, 206, 213–214, 224, 479). Jų indėlis ir autorystė – nurodomi. Padėkoje nesikartojau, tik paminėjau bendradarbius ir kolegas, tiesiogiai dalyvavusius krosnių rekonstrukcijos projekte, rengiant ir tobulinant katalogą, dar kartą dėkoju ir tiems, kurie padėjo dirbti Lenkijos ir Lietuvos muziejų fonduose, bibliotekose rinkti palyginamąją medžiagą, taip pat neformaliai žiūrintiems į savo pareigas vadovams, kuriems ypač dėkoju už jų geranorišką pagalbą.

Vietoj pabaigos

Sunku suvokti K. Katalyno 2013 m. publikuotos recenzijos tekstą be jo paties 2011 m. birželio 28 d. rašyto teigiamo monografijos rankraščio įvertinimo. Šių tekstų autoriaus minčių transformacijas, jų „metamorfozes“ korektiška lyginti su zuikio, tebedmedžiojančio šunį, istorija. Tai išties tikras „*Mundus Inversus*“.

Gerbiamas recenzentas dar praėjusio šimtmečio pabaigoje zuikių, medžiojančių šunis, istoriją interpretavo praėjusios epochos „klasių kovos“ dvasioje. Sekdamas Herbertu Zschelletschky, zuikius, vaizduojamus šiame siužete, prilygino šio pasaulio nukriaustiesiems, o patį siužetą vadino tironiją smerkiančių pamfletų iliustracijomis (Katalynas 1992, p.63). Taip buvo įprasta interpretuoti ikonografijos šaltinius Rytų Vokietijoje, ir ne tik. Nemanau, kad istorijos mokslas – tai tik į praeitį nukreipta politika. Kaip atrodo toks šio siužeto interpretavimas šandien? Taip ir atrodo – kaip „zuikis“, kuris verda katile, o mintimis vis dar tebemedžioja šunį. Panašiai atrodo ir pastarųjų metų K. Katalyno minčių transformacijos bei jo rašyta recenzija. Jis linkęs ir toliau linksminti skaitytojus bei įvairių tyrimų autorius,

užuot pabaigęs savo senų senovėje pradėtą ir visiems jo amžiaus kolegoms gerai žinomą darbą.

Nesitikėjau, kad Vilniaus renesansinių koklių studija taip greitai, jau 2014 m. kovo 28 d., bus įvertinta ne tik dviejų monografijos recenzentų, bet ir platesnio kolegų, archeologų Lietuvos archeologijos draugijos narių rato. Tai teikia pasitikėjimo ir noro toliau dirbti savo darbą.

Padėka

Dėkoju savo kolegoms Deimantei Baubaitei, Povilui Blaževičiui ir Rūtilei Pukienei, pasidalijusiems savo neskelbto straipsnio rankraščiu.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Baubaitė, D., Blaževičius, B., Pukienė, R., 2014. Renesansinės kanalizacijos sistemos Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje tyrimai ir išsaugojimas. In: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika. Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, III (spaudoje).

Crescentiis, P., 1549. *Księgi o gospodarstwie*. Kraków: wda. Helena Ungler.

Dąbrowska, M., 1987. *Kafle i piece kaflowe w Polsce do końca XVIII wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Dąbrowska, M., 1988. O metodzie rekonstrukcji piecow z zamku w Boleslawcu. *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 36 (4), 681–696.

Dąbrowska, M., 2005. Kilka uwag metodycznych o rekonstrukcji pieców. *Archaeologia Historica Polona*, 15 (2), 335–357.

Franz, R., 1981. *Der Kachelofen. Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt.

Henkel, M., 1999. *Der Kachelofen. Ein Gegenstand der Wohnkultur im Wandel, eine volkskundlich-archäologische Studie auf der Basis der Hildesheimer Quellen* (Dissertation zur Erlangung des philosophischen Doktorgrades am Fachbereich Historisch-philologische Wissenschaften). Georg-August-Universität zu Göttingen.

Katalynas, K., 1992. Dar apie krosnis su kiškiais. *Kultūros barai*, 1, 61–64.

Katalynas, K., 2011. *Nacionaliniam muziejui Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai. Atsiliepiamas apie hum. m. dr. Gintauto Rackevičiaus darbą „LDK Valdovų rūmai Vilniuje. XVI a. koklinių krosnių rekonstrukcija“*. Vilnius, 2011 m. birželio 28 d. LDKVR.

Katalynas, K., 2013. „Išvirkščias pasaulis“ arba „Kuo baigiasi bandymai kinkyti vežimą prieš arklį“. *LA*, 39, 349–354.

Kilarska, E., Kilarski, M., 2009. *Kafle z terenu dawnych Prus Królewskich*. Muzeum Zamkowe w Malborku.

Kitkauskas, N., 1989. *Vilniaus pilys. Statyba ir architektūra*. Vilnius: Mokslas.

Kuncevičius, A., 1992. Die Kacheln aus dem Palast der Großfürsten in Vilnius. In: Kiel, E., Hrsg. *Archäologische Schätze aus Litauen. Begleitband zur gleichnamigen Ausstellung*. Duisburg: WAZ-Druck, 71–134.

Mandeikytė, N., 1998. *Žaliavų kokybės įtakos keramikos vystymuisi Lietuvoje (14–17a.) įvertinimas*. LIIR, F. 2, b. 117.

Nabažaitė, N., 2013. Ikireformacinio laikotarpio religiniai siužetai Klaipėdos reljefiniuose kokliuose. *LA*, 39, 121–144.

Piątkiewicz-Dereniowa, M., 1960. Kafle wawelskie okresu wczesnego renesansu. *Studia do dziejów Wawelu*, II, 303–375.

Rackevičius, G., 2000. Vilniaus žemutinės pilies Radvilų rūmų (III oficinų) ir Pilies kalno vakarinės atraminės sienos teritorijos tyrinėjimai. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 351–356.

Rackevičius, G., 2008. *Krosnis K 6, patalpa 01-03.5, rekonstrukcinis projektas*. LDKVR, Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ Rankraštynas, b. 432e.

Rackevičius, G., 2009. LDK valdovų rūmų ir Vilniaus pilies teritorijos tyrimai 2002–2009 metais. *Lietuvos pilys*, 5, 44–62.

Rackevičius, G., 2012. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai Vilniuje. XVI a. kokli-*

nių krosnių rekonstrukcija. XVI a. koklių katalogas. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.

Spyczyński, H., 1542. *O ziołach tutecznych y zamorskich*. Kraków: wda. Helena Ungler.

Strazdas, D., 2006. Antrosios Biržų pilies rūmų koklinės krosnies tyrimai ir rekonstrukcija. In: Karvelis, D., Songailaitė, R., Strazdas, D., red., Didžpetris, V., ats. red., Prunskienė, D., sud. *XVI–XVII a. koklinės krosnys šiauriniame Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės paribyje. Konferencijos medžiaga*. Biržų krašto muziejus „Sėla“; Kaunas: Žiemgalos leidykla, 67–101, 157–160.

Šimėnas, V., Strazdas, D., 2006. Žvalgomieji tyrinėjimai Gedimino pr., tarp Jogailos ir A. Jakšto gatvių. *ATL 2004 metais*, 255–261.

Vaitkevičius, G., 1999. *Vilniaus buitinė keramika (XIV–XVII a.)* (daktaro disertacija). LIIR, F. 6, b. 58.

Vaitkevičius, G., 2004. Puodininkystės profesionalizacija XIV–XVII a. Vilniuje. *Miestų praeitis*, 1, 175–276.

Vitkauskienė, B.R., 2006. III. 1 XV–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose; III. 2 XV–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Istoriniai šaltiniai. In: Ragauskienė, R., sud. *Vilniaus žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos*. Vilnius: PTC, LII, 72–128, 129–242.

Żemigała, M., 1987. *Ogrzewanie piecowe na zamku w Bolesławcu nad Prosną XIV–XVII w.* (=Acta Archaeologia Lodziensia, 33). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

SANTRUMPOS

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
 LA – Lietuvos archeologija
 LDKVR – Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas

Gintautas RACKEVIČIUS